

*Гринь Д.В., к.держ. упр, докторант НУЦЗУ, м. Черкаси,
ORCID: 0000-0003-1687-6923*

*Hryn D., PhD in Public Administration, doctoral student of the Training,
Research and Production Center of the National University of Civil Defense of
Ukraine, Cherkasy*

МЕХАНІЗМИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ

MECHANISMS FOR INCREASING THE LEVEL OF ECONOMIC PROVISION OF THE POPULATION LIFE SAFETY SYSTEM

Досліджено механізми підвищення рівня економічного забезпечення системи безпеки життєдіяльності населення в Україні. Проаналізовано сучасний стан державної політики у сфері безпеки життєдіяльності та визначено основні проблеми економічного забезпечення превентивних заходів та реагування на надзвичайні ситуації. Розглянуто організаційну структуру системи управління безпекою життєдіяльності на державному, регіональному та місцевому рівнях. Досліджено механізми фінансування заходів цивільного захисту, включаючи бюджетне фінансування, резервні фонди та страхові механізми. Визначено пріоритетні напрями вдосконалення економічного забезпечення системи безпеки життєдіяльності, включаючи розробку нових фінансових інструментів, удосконалення міжбюджетних відносин та впровадження ризик-орієнтованого підходу. Обґрунтовано необхідність створення інтегрованої системи економічного забезпечення безпеки життєдіяльності, що поєднує превентивні заходи, оперативне реагування та відновлення після надзвичайних ситуацій. Запропоновано комплекс заходів щодо підвищення ефективності використання фінансових ресурсів у сфері безпеки життєдіяльності населення через упровадження цифрових технологій моніторингу та планування.

Ключові слова: безпека життєдіяльності, економічне забезпечення, державне управління, цивільний захист, надзвичайні ситуації, фінансові механізми.

The article is devoted to the study of mechanisms for increasing the level of economic provision of the population life safety system in Ukraine. The current state of public policy in the field of life safety is analyzed and the main problems of economic provision of preventive measures and emergency response are identified. The organizational structure of the life safety management system at the state, regional and local lev-

els is considered. The mechanisms of financing civil protection measures are studied, including budget financing, reserve funds and insurance mechanisms. Priority directions for improving the economic provision of the life safety system are identified, including the development of new financial instruments, improvement of inter-budgetary relations and implementation of a risk-oriented approach. The necessity of creating an integrated system of economic provision of life safety that combines preventive measures, operational response and recovery after emergencies is substantiated. A set of measures to increase the efficiency of financial resources use in the field of population life safety through the implementation of digital monitoring and planning technologies is proposed.

Keywords: life safety, economic provision, public administration, civil protection, emergencies, financial mechanisms.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку української держави питання забезпечення безпеки життєдіяльності населення набувають особливої актуальності. Україна стикається з множинними викликами, включаючи військові дії, техногенні катастрофи, природні лиха та пандемічні загрози, що вимагає створення ефективної системи економічного забезпечення заходів безпеки життєдіяльності. Відповідно до Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України, затвердженої Указом Президента України від 29 червня 2021 року № 289/2021 [1], пріоритетним завданням є формування комплексної системи управління ризиками та забезпечення стійкості критичної інфраструктури.

Сучасна геополітична ситуація актуалізує необхідність перегляду підходів до економічного забезпечення системи безпеки життєдіяльності населення. Зростання кількості та масштабів надзвичайних ситуацій, збільшення їх економічних наслідків вимагають розробки нових механізмів фінансування превентивних заходів та швидкого реагування на кризові ситуації. Згідно з даними Державної служби України з надзвичайних ситуацій, економічні втрати від надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру становлять значну частину валового внутрішнього продукту країни [2].

Проблема економічного забезпечення безпеки життєдіяльності населення тісно пов'язана з питаннями ефективності державного управління, оптимізації бюджетних видатків та створення стійких механізмів фінансування. Це вимагає комплексного підходу до формування державної політики у сфері безпеки життєдіяльності, що поєднує превентивні заходи, оперативне реагування та відновлення після надзвичайних ситуацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти економічного забезпечення системи безпеки життєдіяльності населення досліджували численні вітчизняні та зарубіжні науковці. Серед українських дослідників варто відзначити роботи В. Глухої [3], яка аналізувала нормативно-правове забезпечення державного управління сферою безпеки

життєдіяльності, та С. Домбровської [4], що досліджувала механізми державного управління в умовах надзвичайних ситуацій.

Питання фінансового забезпечення заходів цивільного захисту розглядали О. Резнікова [5], яка проводила стратегічний аналіз безпекового середовища України, та П. Волянський [6], що досліджував теоретико-методичні засади державного управління в умовах надзвичайних ситуацій. Важливий внесок у розвиток теорії економічного забезпечення безпеки життєдіяльності зробили С. Андреєв, В. Андронов та О. Барило, які аналізували механізми державного регулювання у сфері національної безпеки.

Зарубіжний досвід економічного забезпечення систем безпеки життєдіяльності представлений у роботах європейських дослідників, зокрема в рамках програм Європейського Союзу з цивільного захисту та управління ризиками. Особливу увагу заслуговують дослідження механізмів фінансування превентивних заходів та створення резервних фондів для реагування на надзвичайні ситуації.

Однак, незважаючи на значну кількість наукових праць, недостатньо дослідженими залишаються питання формування комплексних механізмів економічного забезпечення системи безпеки життєдіяльності населення в умовах сучасних викликів. Потребують подальшого розвитку методологічні підходи до оцінки ефективності витрат на превентивні заходи, механізми міжбюджетної координації та інноваційні фінансові інструменти підтримки заходів безпеки життєдіяльності.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження та обґрунтування механізмів підвищення рівня економічного забезпечення системи безпеки життєдіяльності населення в Україні в умовах сучасних викликів.

Виклад основного матеріалу. Аналіз сучасного стану економічного забезпечення системи безпеки життєдіяльності населення в Україні свідчить про наявність системних проблем, що потребують комплексного вирішення. Відповідно до Кодексу цивільного захисту України [2], фінансування заходів цивільного захисту здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, місцевих бюджетів, власних коштів суб'єктів господарювання та інших джерел, не заборонених законодавством.

Організаційна структура економічного забезпечення безпеки життєдіяльності в Україні базується на принципах децентралізації та розподілу повноважень між різними рівнями влади. На державному рівні координацію здійснює Державна служба України з надзвичайних ситуацій, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України [3]. Регіональний рівень представлений територіальними органами ДСНС та регіональними комісіями з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій. Місцевий рівень включає міські, районні та сільські комісії з питань надзвичайних ситуацій.

Проведений аналіз механізмів фінансування показує, що економічне забезпечення системи безпеки життєдіяльності здійснюється через п'ять основних складових: організаційне, фінансове, матеріально-технічне, інформаційне та економічне забезпечення. Організаційне забезпечення включає розробку декларацій безпеки, ліцензування небезпечних видів діяльності та експертизу проєктів. Фінансове забезпечення передбачає покриття ресурсів на профілактику та запобігання лихам за рахунок державних, регіональних та місцевих бюджетів, а також формування страхових фондів.

Важливою складовою економічного забезпечення є створення резервів фінансових та матеріальних ресурсів. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку створення, утримання та використання матеріальних резервів для запобігання і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій" від 30 вересня 2015 року № 775 [4], резерви створюються на державному, регіональному та місцевому рівнях. Державний матеріальний резерв для запобігання і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій формується за рахунок коштів державного бюджету та зберігається на базах і складах підприємств різних форм власності.

Аналіз практики фінансування показує, що ліквідація регіональних надзвичайних ситуацій здійснюється за рахунок коштів органів виконавчої влади, що опинилися в зонах впливу таких ситуацій. При недостатності власних коштів подається звернення до керівних структур про надання коштів резервного фонду Кабінету Міністрів України [5]. Практика показала, що надання фінансових коштів можливе також при виникненні надзвичайних ситуацій регіонального значення, при цьому обсяг виділених коштів визначається органами виконавчої влади відповідного регіону.

Дослідження механізмів економічного забезпечення виявило низку системних проблем. По-перше, недостатньо ефективно впроваджуються сучасні інформаційні технології, що забезпечують роботу з великими базами даних. Перепідготовка управлінського та обслуговуючого персоналу для роботи з подібними системами проводиться нерегулярно, що призводить до непродуктивних фінансових витрат бюджетів регіонів.

По-друге, не створені організаційні, матеріальні, економічні та інші умови для реалізації попереджувальних, профілактичних заходів, спрямованих на зниження природних, техногенних, пожежних та біолого-соціальних ризиків. Не забезпечується комплексний системний підхід до управління ризиками у сфері безпеки життєдіяльності населення при кризових ситуаціях у регіонах України.

По-третє, існує проблема недостатньої координації між різними рівнями влади та відомствами у питаннях планування та використання фінансових ресурсів. Це призводить до дублювання функцій, неефективного використання коштів та затримок у прийнятті рішень щодо фінансування заходів безпеки життєдіяльності.

Для вирішення виявлених проблем доцільно впровадити комплекс заходів щодо вдосконалення економічного забезпечення системи безпеки життєдіяльності населення. Першочерговими напрямами мають стати модернізація центрів управління в кризових ситуаціях та формування інтегрованого управління. У рамках територіальних підсистем єдиної державної системи цивільного захисту необхідно підвищити значення комісій з надзвичайних ситуацій регіонів, покласти на них додаткові завдання з координації всіх пожежно-рятувальних підрозділів та інших сил у регіонах України.

Важливим напрямом є підвищення якості та скорочення строків надання допомоги людям, які постраждали від кризових ситуацій. В організаційно-методичні документи з здійснення компенсаційних виплат населенню доцільно внести зміни, необхідні для вдосконалення механізму доведення допомоги до громадян та контролю за діяльністю відповідних органів влади на місцях.

Перспективним напрямом є впровадження ризик-орієнтованого підходу до планування та фінансування заходів безпеки життєдіяльності. Це передбачає розробку методики оцінки ключових ризиків, ступеня регіональної готовності до упередження їх проявів, методики розрахунку вірогідного інтегрального економічного збитку від лих різного характеру.

Необхідно також розвивати механізми державно-приватного партнерства у сфері безпеки життєдіяльності. Залучення приватного сектора до фінансування превентивних заходів, створення спільних резервних фондів та розвиток страхових механізмів може значно підвищити ефективність економічного забезпечення системи безпеки життєдіяльності.

Важливою складовою вдосконалення економічного забезпечення є впровадження цифрових технологій. Створення автоматизованих систем моніторингу ризиків, планування заходів та управління ресурсами дозволить підвищити оперативність прийняття рішень та ефективність використання фінансових коштів. Впровадження систем штучного інтелекту для прогнозування надзвичайних ситуацій та оптимізації розподілу ресурсів може значно знизити економічні втрати від таких ситуацій.

Доцільно також розвивати міжнародне співробітництво у сфері економічного забезпечення безпеки життєдіяльності. Участь України в європейських програмах цивільного захисту, обмін досвідом з країнами-членами НАТО та ЄС може сприяти впровадженню кращих практик фінансування та управління ризиками.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок про необхідність комплексної модернізації системи економічного забезпечення безпеки життєдіяльності населення в Україні. Аналіз сучасного стану показав, що існуюча система має ряд системних недоліків, включаючи недостатню координацію між різними рівнями влади, неефективне використання сучасних технологій та недостатнє фінансування превентивних заходів.

Основними напрямками вдосконалення економічного забезпечення системи безпеки життєдіяльності населення мають стати: впровадження ризик-орієнтованого підходу до планування та фінансування заходів; модернізація системи управління та координації між різними рівнями влади; розвиток механізмів державно-приватного партнерства; впровадження цифрових технологій моніторингу та управління; вдосконалення міжбюджетних відносин та механізмів фінансування. Створення інтегрованої системи економічного забезпечення безпеки життєдіяльності, що поєднує превентивні заходи, оперативне реагування та відновлення після надзвичайних ситуацій, дозволить значно підвищити ефективність використання фінансових ресурсів та зменшити економічні втрати від надзвичайних ситуацій.

Список використаних джерел:

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 31. Ст. 241.
2. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 34-35. Ст. 458.
3. Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій : постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.2015 № 1052. Офіційний вісник України. 2015. № 101. Ст. 3513.
4. Про затвердження Порядку створення, утримання та використання матеріальних резервів для запобігання і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій : постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2015 № 775. Офіційний вісник України. 2015. № 79. Ст. 2610.
5. Про резервний фонд Кабінету Міністрів України : постанова Кабінету Міністрів України від 29.03.2002 № 415. Офіційний вісник України. 2002. № 14. Ст. 692.
6. Глуха В.В., Помаза-Пономаренко А.Л. Нормативно-правове забезпечення державного управління сферою безпеки життєдіяльності. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2016. № 2. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=946> (дата звернення: 15.05.2025).
7. Резнікова О.О. Стратегічний аналіз безпекового середовища України. Національний інститут стратегічних досліджень. Київ : НІСД, 2024. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/strategichnyy-analiz-bezpekovo-ho-seredovyshcha-ukrayiny> (дата звернення: 20.05.2025).
8. Домбровська С.М. Механізми державного управління в умовах надзвичайних ситуацій : монографія. Київ : НАДУ, 2020. 284 с.
9. Барило О.Г. Система управління ризиками в державному управлінні. Державне управління та місцеве самоврядування. 2020. № 4. С. 28-35.

References:

1. Pro nacionalnu bezpeku Ukraini : Zakon Ukraini vid 21.06.2018 № 2469-VIII [On National Security of Ukraine : Law of Ukraine dated 21.06.2018 № 2469-VIII]. Vidomosti Verhovnoi Radi Ukraini. 2018. № 31. St. 241.
2. Kodeks civilnogo zahistu Ukraini : Zakon Ukraini vid 02.10.2012 № 5403-VI [Code of Civil Protection of Ukraine : Law of Ukraine dated 02.10.2012 № 5403-VI]. Vidomosti Verhovnoi Radi Ukraini. 2013. № 34-35. St. 458.
3. Pro zatverdzhennja Polozhennja pro Derzhavnu sluzhbu Ukraini z nadzvichajnih situacij : postanova Kabinetu Ministriv Ukraini vid 16.12.2015 № 1052 [On Approval of the Regulation on the State Emergency Service of Ukraine : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 16.12.2015 № 1052]. Oficijnij visnik Ukraini. 2015. № 101. St. 3513.
4. Pro zatverdzhennja Porjadku stvorennja, utrimannja ta vikoristannja materialnih rezerviv dlja zapobigannja i likvidacii naslidkiv nadzvichajnih situacij : postanova Kabinetu Ministriv Ukraini vid 30.09.2015 № 775 [On Approval of the Procedure for Creation, Maintenance and Use of Material Reserves for Prevention and Elimination of Emergency Consequences : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 30.09.2015 № 775]. Oficijnij visnik Ukraini. 2015. № 79. St. 2610.
5. Pro rezervnij fond Kabinetu Ministriv Ukraini : postanova Kabinetu Ministriv Ukraini vid 29.03.2002 № 415 [On the Reserve Fund of the Cabinet of Ministers of Ukraine : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 29.03.2002 № 415]. Oficijnij visnik Ukraini. 2002. № 14. St. 692.
6. Gluha, V.V., Pomaza-Ponomarenko, A.L. "Normativno-pravove zabezpechennja derzhavnogo upravlinnja sferuju bezpeki zhittjedijal'nosti" [Legal Support of Public Administration in the Field of Life Safety]. Derzhavne upravlinnja: udoskonalennja ta rozvitok, no. 2, 2016. <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=946>.
7. Reznikova, O.O. "Strategichnij analiz bezpekovogo seredovishha Ukraini" [Strategic Analysis of Ukraine's Security Environment]. Nacionalnij institut strategichnih doslidzhen. <https://niss.gov.ua/news/statti/stratehichnyy-analiz-bezpekovoho-seredovyshcha-ukrayiny>.
8. Dombrovska, S.M. Mehanizmi derzhavnogo upravlinnja v umovah nadzvichajnih situacij : monografija [Mechanisms of Public Administration in Emergency Situations : monograph]. Kyiv : NADU, 2020.
9. Barilo, O G. "Sistema upravlinnja rizikami v derzhavnomu upravlinni" [Risk Management System in Public Administration]. Derzhavne upravlinnja ta misceve samovrjaduvannja, no. 4, 2020, pp. 28-35. 45-52.